

54ste vergadering

Dinsdag 9 maart 1999

Aanvang 14.00 uur

Voorzitter: Van Nieuwenhoven

Tegenwoordig zijn 137 leden, te weten:

Van den Akker, Albayrak, Apostolou, Van Ardenne-van der Hoeven, Arib, Atsma, Bakker, Balemans, Balkenende, Barth, Van Beek, Belinfante, Van den Berg, Biesheuvel, Bijleveld-Schouten, Blaauw, Van Blerck-Woerdman, Blok, Bolkestein, Van Bommel, Bos, Brood, Buijs, Bussemaker, Van de Camp, Cherribi, De Cloe, Cornielje, Crone, Dankers, Van Dijke, Dijkema, Dijkstal, Dittrich, Van den Doel, Van Dok-van Weele, Duijkers, Duivesteijn, Eisses-Timmerman, Essers, Eurlings, Feenstra, Geluk, Van Gent, Van Gijzel, Giskes, Gortzak, De Graaf, Halsema, Hamer, Harrewijn, Van Heemst, Hermann, Herrebrugh, Hillen, Van der Hoek, Hoekema, Van der Hoeven, Hofstra, De Hoop Scheffer, Kalsbeek-Jasperse, Kamp, Kant, Karimi, Klein Molekamp, Van der Knaap, Kortram, Kuijper, Lambrechts, Leers, Luchtenveld, Marijnissen, E. Meijer, Melkert, Middel, Van Middelkoop, Mosterd, Nicolaï, Van Nieuwenhoven, Noorman-den Uyl, Oedayraj Singh Varma, Oplaat, Örgü, Van Oven, Passtoors, Patijn, Poppe, Rabbae, Ravestein, Rehwinkel, Reitsma, Remak, Van 't Riet, Rietkerk, Rijpstra, Rosenmöller, Ross-van Dorp, Rouvoet, Santi, Scheltema-de Nie, Schimmel, Schreijer-Pierik, Schutte, Smits, Spoelman, Van der Staaij, Van der Steenhoven, Stellingwerf, Stroeken, Swildens-Rozendaal, Timmermans, Udo, Valk, Ter Veer, Te Veldhuis, Verburg, Verhagen, Visser-van Doorn, Van der Vlies, Van Vliet, Voorhoeve, M.B. Vos, O.P.G. Vos, Voûte-Droste, De Vries, Waalkens, Wagenaar, Weekers,

Weisglas, Van Wijmen, Wijn, Wilders, De Wit, Witteveen-Hevinga, Van Zijl, Zijlstra en Van Zuijlen,

en de heren Kok, minister-president, minister van Algemene Zaken, Pronk, minister van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, mevrouw Netelenbos, minister van Verkeer en Waterstaat, mevrouw Herfkens, minister voor Ontwikkelingssamenwerking, en mevrouw De Vries, staatssecretaris van Verkeer en Waterstaat.

□

De **voorzitter**: Ik deel aan de Kamer mede, dat zijn ingekomen berichten van verhindering van de leden:

Koenders en De Boer, wegens verblijf buitenslands, ook morgen;

De Haan, Hessing en Vendrick, wegens verblijf buitenslands, de gehele week;

Niederer, wegens bezigheden elders;

Terpstra en Verbugt, wegens ziekte.

Deze berichten worden voor kennisgeving aangenomen.

De **voorzitter**: De ingekomen stukken staan op een lijst die op de tafel van de griffier ter inzage ligt. Op die lijst heb ik voorstellen gedaan over de wijze van behandeling. Als aan het einde van de vergadering daartegen geen bezwaren zijn ingekomen, neem ik aan dat de Kamer zich met de voorstellen heeft verenigd.

Geachte medeleden, vorige week werden wij opgeschrikt door het bericht van het overlijden van onze

vroegere collega Enneüs Heerma. Hij was nog maar 54 jaar. Hij was in 1989 twee maanden lid van onze Kamer en kwam op 17 mei 1994 in ons midden terug en werd al gauw, namelijk op 18 augustus 1994, voorzitter van de CDA-fractie. Hij vervulde deze functie tot zijn aftreden in maart 1997. Wij wisten dat hij ernstig ziek was, maar hadden allen gehoopt dat hij die ziekte zou mogen overwinnen en dat hij ons land opnieuw in een publieke functie zou kunnen dienen. Velen onder ons zullen zijn dood als een persoonlijke klap hebben ervaren.

Het is een deel van ons menselijk tekort om vooral te denken aan de laatste jaren van zijn loopbaan, terwijl dit maar een korte periode was op het geheel van zijn politieke activiteiten. Die begonnen met het lidmaatschap van de ARP in 1971 in de gemeenteraad van Amsterdam. Ook daar vervulde hij vanaf 1974 de functie van voorzitter van de nieuwe CDA-fractie. Hij liet zien dat hij een kind van Kuyper was en dat die traditie een eigen bijdrage kon leveren aan de discussie over maatschappelijke vernieuwing van de late jaren zestig en begin jaren zeventig. Eenmaal wethouder geworden in 1978 met de zware portefeuille economische zaken, de haven en Schiphol en vanaf 1982 ook als loco-burgemeester kon hij bovendien tonen dat die bijdrage geen theoretische was zoals andere ideeën uit die tijd, maar ook in de praktijk kon worden gebracht. De samenwerking met een andere wethouder van de Amsterdamse variant van "geen woorden maar daden" Jan Schaefer voor het behoud van de Amsterdamse Droogdokmaatschappij illustreerde dat.



Herdenking De heer Heerma

Enneüs Heerma is in 1986 overgegaan naar de landelijke politiek, eerst als staatssecretaris van Economische Zaken en later van VROM. Ook in die rol heeft hij bewezen dat hij zowel in een coalitie met de VVD als in een coalitie met de PvdA is staat was grote veranderingen tot stand te brengen. De bruteringsoperatie was een project van een omvang die op andere beleidsterreinen niet tweeënhalf, maar soms wel vier of vijf kabinetperiodes vraagt. Het is bovendien een project geweest dat in brede kring zowel politiek als maatschappelijk als een succes is ervaren. Enneüs Heerma heeft hiervoor zijn werkkraft en zijn praktische gevoel ingezet met een zo grote vanzelfsprekendheid dat niet iedereen zich meteen de historische proporties van deze prestatie gerealiseerd heeft.

Enneüs Heerma kwam uit de polder en heeft net als de man die wij vorige week herdachten, Henk Vos, het bijbehorend model toegepast voordat het was uitgevonden.

Met deze opsomming wil ik niet de suggestie bevestigen dat Enneüs Heerma eerder bestuurder dan politicus was. Die twee functies zijn in mijn ogen niet los van elkaar te zien. Beide functies vragen maatschappelijke betrokkenheid en doorzettingsvermogen of, anders

gezegd, het vermogen om tegenslag te incasseren en toch verder te gaan op de lijn die wordt ingegeven door de eigen overtuiging. In beide aspecten hebben zijn collega's en vrienden de innemende persoonlijkheid van Enneüs Heerma leren waarderen. Hij kon met weinig woorden en een geheel eigen ironie laten zien dat wij in de wereld zijn gezet om te werken aan een betere toekomst, maar daarom nog niet van de wereld zijn.

Niet verrassend voor een Fries voelde hij zich thuis in de stilte van het wad. Wel verrassend was zijn fascinatie voor de bergen. De langzame pas, telkens zoekend naar zekerheid waarmee hij een bergpad omhoog ging, was symbolisch voor zijn kijk op het leven en voor zijn levensovertuiging.

Wij hebben vorige week veel foto's en televisieopnames van hem gezien en nog eens zijn ogen vriendelijk achter zijn brillenglazen mogen zien schitteren. Dit is een prachtige herinnering. Ik hoop dat zijn vrouw en kinderen ook daarin troost zullen vinden.

Minister Kok: Mevrouw de voorzitter! Het overlijden van Enneüs Heerma, ruim een week geleden, heeft ons allen met grote droefheid vervuld. Namens de regering wil ik vanaf deze plaats woorden van deelneming spreken tot zijn vrouw

en kinderen en tot alle mensen die hem dierbaar waren en die genegenheid voor Enneüs Heerma voelden. De indrukwekkende herdenkingsbijeenkomst, jongstleden zaterdag, de dienst in de Noachkerk in Amsterdam-Noord, bracht velen van hen tezamen.

Velen zullen met mij Enneüs Heerma hebben leren kennen en waarderen als een toegewijd bestuurder, maar bovenal als een warm en sociaal bewogen mens. In het kabinet-Lubbers III waarin hij staatssecretaris was van Volkshuisvesting en ik vice-premier, heb ik uitstekend met hem mogen samenwerken, ook in tijden van soms oplopende politieke spanningen. Daarvoor was hij al ruim drie jaar staatssecretaris geweest in het kabinet-Lubbers II, in aansluiting op een succesvol wethouderschap van Amsterdam. Enneüs Heerma heeft zijn grote kwaliteiten gedurende een lange reeks van jaren op een zeer gewetensvolle en gedegen wijze ten dienste gesteld van het bestuur van onze hoofdstad en ons land. Daarvoor zijn wij hem allen zeer veel dank verschuldigd.

Na de verkiezingsuitslag van 3 mei 1994 en de daaropvolgende kabinetsformatie zag hij zich voor de zware taak geplaatst het fractievoorzitterschap van het CDA in de Tweede Kamer te gaan vervullen. Hij vervulde die taak op kritische en constructieve wijze, sterk gericht op de inhoud, wars van uiterlijk vertoon, recht door zee, zonder omhaal van woorden en diep doordrongen van de grote betekenis van waarden en normen, waarnaar eenieder behoort te leven en te handelen. Hij voelde zich zichtbaar en merkbaar meer bestuurder dan parlementariër. Zelf zei hij in een interview: "Het openbaar bestuur is een serieuze zaak. Ik wil mijn werk doen. Ik ben een ambachtsman en ik hoef niet zo nodig in de etalage te worden gezet."

Voorzitter! Het is tragisch dat Enneüs zo kort na zijn vertrek uit de Tweede Kamer nog maar, door een ernstige ziekte werd getroffen. Die ongelijke strijd heeft hij niet kunnen winnen. Veel te vroeg is hij van ons heengegaan. Wij herdenken een goed en integer bestuurder, een innemend persoon, zeer betrokken bij het lot van anderen en bij de publieke zaak, een aimabel warm mens, met het hart op de goede plaats. Mogen zijn nabestaanden

troost en kracht putten uit wat Enneüs Heerma voor hen en voor ons allen heeft mogen betekenen.

(De aanwezigen nemen staande enkele ogenblikken stilte in acht.)

De vergadering wordt enkele minuten geschorst.

Aan de orde is **het mondelinge vragenuur**, overeenkomstig artikel 136 van het Reglement van orde.

Vragen van het lid Schutte aan de minister-president, over **het besluit van het kabinet om te bevorderen dat het voorstel tot grondwetsherziening met betrekking tot het referendum met spoed door de Eerste Kamer zal worden behandeld**.

De heer **Schutte** (GPV): Mevrouw de voorzitter! Het kabinet maakt zich zichtbaar zorgen over de goede afloop van de behandeling van de voorgestelde grondwetsherziening inzake het referendum. Daarvoor is dan kennelijk een uitspraak van de kiezers nodig geweest. Wat mij betreft had het kabinet zich al veel eerder moeten afvragen of het wel op de goede weg was door een fundamentele herziening van ons grondwettelijk bestel, waarvoor in de Staten-Generaal onvoldoende inhoudelijke steun bestond, met een beroep op het regeerakkoord door te drukken.

De verrassende verkiezingsuitslag van vorige week leidde tot enige paniek in de coalitie. Termen als "machtswaard" en "crisis" vielen. Het kabinet droeg zijn steentje bij door aan te sturen op behandeling van het wetsvoorstel door de Eerste Kamer in de huidige, voor de coalitie wat veiliger, samenstelling. Nu heb ik alle vertrouwen in de wijsheid en onafhankelijkheid van de Eerste Kamer. Zij bepaalt haar eigen agenda en maakt zelf wel uit of de behandeling in oude dan wel nieuwe samenstelling zal gebeuren, maar de plotselinge actie van het kabinet roept wel vragen op die hier aan de orde dienen te komen.

1. Waarom heeft het kabinet nu ineens een sterke voorkeur voor behandeling van het voorstel door de Eerste Kamer in oude samenstelling? Geldt hier niet dat een beetje

democraat toch vooral benieuwd is naar de opvattingen van zeer recent gekozen volksvertegenwoordigers?

2. Wat zal het karakter zijn van de aangekondigde notitie voor de Eerste Kamer, waarin duidelijk zal worden gemaakt hoe het referendum vorm zal krijgen? Waarom heeft de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties om principiële en praktische redenen zo'n notitie aan de Tweede Kamer geweigerd toen deze er in het kader van de behandeling van het grondwetsvoorstel om vroeg, terwijl nu, enkele weken later, de Eerste Kamer kennelijk wél op haar wenken kan worden bediend?

3. Vindt de minister-president ook dat, zeker na de beschamende ervaringen met de varkenswetgeving, de leden van de Eerste Kamer niet opnieuw onder politieke druk van de zijde van de regering behoren te worden gezet?

Minister **Kok**: Mevrouw de voorzitter! Ik dank de heer Schutte voor de vragen. In de eerste plaats heeft hij gevraagd naar het tempo waarmee het kabinet dit onderwerp behandelt. Het zal de heer Schutte en de Kamer bekend zijn dat ook in de achter ons liggende periode dit onderwerp met voortvarendheid aan de orde is gesteld. Zo is bijvoorbeeld nog tijdens de demissionaire periode van het kabinet het wetsvoorstel in tweede lezing in procedure gebracht. In het kabinet hebben wij een aantal onderwerpen besproken en over dit onderwerp hebben wij vastgesteld dat het niet aan het kabinet zou moeten liggen als het zou komen tot een zekere vertraging. Anders gezegd, wat kunnen wij doen om, zodra het verslag van de Eerste Kamer binnen is, de antwoorden snel bij haar te doen belanden? Dat vraagt uiteraard enig voorwerk, ook met betrekking tot de notitie die in de tweede vraag van de heer Schutte besloten ligt.

Het is ons niet onbekend dat er in de Eerste Kamer belangstelling voor bestaat zacht te hebben op de wijze waarop een wettelijke regeling inzake het referendum vorm zou kunnen krijgen zodra er van goedkeuring met het grondwetsvoorstel sprake zou zijn. Wij hebben gemeend de afspraak te moeten maken dat binnen korte tijd in het kabinet een notitie aan de orde zal komen waarin

de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties een schets geeft van de mogelijke uitvoeringswetgeving. Dit allemaal om van de zijde van het kabinet tijdig het materiaal te kunnen aanleveren aan de Eerste Kamer om volgens de agenda die door de Kamer zelf wordt bepaald verder te kunnen handelen. Ik heb vrijdag ook al met zoveel woorden gezegd dat niemand anders dan de Eerste Kamer zelf haar werkwijze bepaalt. Wij willen evenwel tijdig het materiaal op tafel leggen dat de Kamer bij de verdere voortgang kan gebruiken.

De laatste vraag betreft de politieke druk. Mij ontgaat de relatie met het door de heer Schutte genoemde onderwerp. Ik ga er echter zonder meer van uit dat de Eerste-Kamerleden individueel en ook de Eerste Kamer als orgaan in alle zorgvuldigheid en zeer gewetensvol de afwegingen zullen maken die nodig zijn om tot een afgewogen oordeel over dit onderwerp te komen.

De heer **Schutte** (GPV): Mevrouw de voorzitter! Ik dank de minister-president voor zijn poging om op apolitieke wijze mijn politieke vragen te beantwoorden. Ik neem de vrijheid om hier nog iets over door te vragen.

Uit de antwoorden moet ik afleiden dat de verkiezingsuitslag van vorige week geen enkele invloed heeft uitgeoefend op de activiteiten die het kabinet vrijdag heeft ondernomen. Ik wil dit graag bevestigd krijgen.

Wat de notitie betreft, heeft de minister-president niet geantwoord op mijn vrij concrete vraag. Ik wil een en ander nu verder concretiseren, omdat ik echt behoefte heb aan een duidelijk antwoord op mijn vraag hierover. Op 13 februari jl. vond minister Peper het namelijk prematuur om hier op de uitvoeringswetgeving vooruit te lopen, verder dan tot dan toe al was gebeurd. Dat zou niet mogelijk zijn en dat zou in strijd zijn met de taakverdeling tussen grondwetgever en wetgever. Het is dan toch van tweeën één: óf de aan de Eerste Kamer toegezegde notitie bevat niets nieuws en is dus een lege huls – ik kan mij dat nauwelijks voorstellen – óf de regering heeft de Tweede Kamer ten onrechte geweigerd om